

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

LARYSA NASTENKO

Cand. Sc. (Pedagogy)

National Aviation University (Ukraine)

Протягом багатьох століть мислителі намагалися пов'язати наукову картину світу з потребами повсякденної людської практики. Німецький філософ Е. Гусерль сформулював ідею про «життєвий світ» як сукупність усіх можливих або дійсних «горизонтів» досвіду людського життя. Щодо професійної діяльності людини, то можна передбачити існування професійної картини світу, в якій мають інтегруватися теоретичні знання і практичний досвід.

Про значення теоретичного знання для побудови успішної практики розмірковували філософи та вчені різних наукових галузей. Зокрема, у історії розвитку науки неодноразово робилися спроби створити систему знань про людські дії. Серед авторів, які розробляли проблеми діяльнісної сутності людини і удосконалення практичної діяльності – І. Кант, Г. Гусерль, І. Фіхте, Дж. Локк, Дж. Дьюї, Ж. Піаже, М. Вебер, П. Толкотт, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, Т. Котарбінський та ін. Їх роботи дають вагомий матеріал для виділення основних категорій, понять, проблем, які складають контекст праксеології як інтегративної галузі наукового знання.

Так американський філософ, психолог, педагог Джон Дьюї розглядав різноманітні види людської діяльності як інструменти для вирішення соціальних та індивідуальних проблем. Розробляючи проблеми практичної ефективності і корисності діяльності, він вважав успіх у діяльності і практичну доцільність дій критерієм їх моральності. Багато зробив для розробки та впровадження системи навчання шляхом практичних дій.

Німецький соціолог, філософ, історик Макс Вебер, один із авторів теорії соціальної дії, висловив ідею раціональності в організації суспільних відносин. Він вивчав раціональні компоненти цілепокладання у діяльності у взаємодії зі значимістю ціннісних установок, орієнтацій, мотивів, очікувань, сподівань.

Вітчизняний психолог Лев Семенович Виготський поведінку людини розглядав як результат впливу біологічної еволюції та історико-культурного розвитку суспільства. Сформував уявлення про «культурну поведінку» як опосередковану знаряддями і знаками можливість перетворення оточуючої дійсності, інших людей та управління особистою поведінкою.

Швейцарський психолог Жан Піаже створив операціональну концепцію інтелекту, дослідив процеси утворення операціональних структур на основі уявлень про зовнішні та внутрішні дії.

Парсонс Толкотт, американський соціолог, основоположник структурно-функціонального напрямку в соціології, обстоював необхідність побудови загальної аналітичної логіко-дедуктивної теорії дії людини як основи вирішення окремих емпіричних завдань. Вважав можливим самоорганізацію дії як системи. Вказував на символічність механізмів регуляції цієї системи (мова, цінності). Спільним у будь-якій дії вважав такі властивості як залежність від загальноприйнятих цінностей і норм (нормативність); незалежність від умов середовища (ірраціональність); обумовленість суб'єктивними «визначеннями ситуації».

Олексій Миколайович Леонтьєв – радянський психолог, визначив принципи психологічної теорії діяльності. Досліджував взаємозв'язок діяльності і свідомості у розвитку особистості. Зробив значний внесок у розвиток ергономіки як інженерної психології.

Тадеуш Котарбінський, польський філософ, логік, основоположник праксеології як окремої наукової галузі знань, розглядав нормування правильної, ефективної і максимально доцільної діяльності, приділяв увагу вивченню динаміки розвитку доброякісної праці, аналітичному опису елементів продуктивної діяльності.

Праксеологія розглядається в системі наукового знання як загальна теорія діяльності. Як галузь науки, що орієнтована на практичні потреби, праксеологія у професійній діяльності виявляється у таких проявах як сутнісні, що відображають внутрішню природу даної діяльності та суттєві, зовнішні, характерні саме для даної діяльності.

За Тадеушем Котарбінським, праксеологія – це наука про організацію та управління будь-якою людською діяльністю з метою її оптимізації та покращення ефективності. Мета праксеології – знайти загальні закони, щоб на їх основі сформулювати загальні принципи людської діяльності.

Праксеологія є інтегративною науковою галуззю і формується вона на перетині:

- філософських положень, категорій, законів, з допомогою яких пояснюється феномен трудової діяльності;
- загальнонаукових підходів, пов'язаних із розглядом і вирішенням проблем професійної активності людини і закономірностей побудови її діяльності;
- міждисциплінарного знання, яке акумулює сукупний теоретичний і практичний досвід раціонального здійснення професійних дій;
- безпосередньо професійних знань, зокрема у галузі документознавства, інформаційної діяльності тощо;
- результатів рефлексії з приводу причин, умов і механізмів успішності професійної діяльності.

Наголошуючи на практичному значенні даної галузі знань, слід згадати крилату фразу «Нема нічого практичнішого хорошої теорії». Один із відомих науковців С. І. Гессен відзначав, що навіть окремі і найконкретніші питання зводяться до чисто філософських проблем. У якості філософії професійної («правильної» з точки зору об'єктивних закономірностей і сенсу професії) дій праксеологія дає практичному працівникові можливість зробити свою працю усвідомленою і ефективною.

Основними завданнями праксеології Тадеуш Котарбінський вважає:

- по-перше, розробку і обґрунтування норм «вправної» ефективної професійної діяльності, «норм максимальної доцільності» професійних дій. Поняття «*sprawność*», яке використав Т. Котарбінський і яке стало для нього одним з ключових, достатньо складно перекласти. Найточнішим, як на наш погляд, є слово «правильність», «умілість» або «вправність». Поняття «норма» відносно документознавчої діяльності є досить актуальним і асоціюється з директивними установками (нормативними документами);
- наступним завданням є вивчення процесу становлення майстерності й професіоналізму фахівця;
- третім завданням є аналітичний опис елементів професійних дій, їх форм. Наприклад, однією з форм можуть бути різні види професійної кооперації. З одного боку це може бути лінійна послідовність почергових дій не пов'язаних між собою працівників, з іншого – узгоджена діяльність всього колективу, яка залежить від рівня та майстерності управління.

Праксеологія покликана не тільки орієнтувати на практичну реалізацію діяльності, а й супроводжувати фахівця у його професійній діяльності у якості практикознавства і практикосупроводу. Вона призвана навчити спеціаліста бути творцем особистої успішної діяльності від початку і до кінця, здійснювати підтримку і перетворення його у суб'єкта професійної діяльності, привнесення креативності і доцільної самостійності, подолання рецептурного (виконавського, репродуктивного) типу професійної поведінки.

Праксеологічне знання має універсальний характер, володіє нормуючими, регулятивними, прогностичними можливостями, воно необхідне практичному працівникові для того, щоб оптимізувати дії, бути здатним інтегрувати свої зусилля із зусиллями колег, визначити межі професійної активності, забезпечити успішність діяльності.

Також праксеологічне знання має інтегративну природу. У процесі професійної діяльності інтегруються «загальна» праксеологія (Т. Котарбінський, Т. Пщоловський, Є. Слуцький, наукові дослідження і розробки Київського інституту праксеології) і дослідження організації та управління, зокрема у таких напрямках, як наукова організація праці, кібернетика, ергономіка тощо.

Праксеологія поєднує такі наукові галузі як філософія, психологія, соціологія. Фактично праксеологія є складовою філософії, виступаючи в якості «філософії правильної дії» і саме із філософського контексту прийшли такі поняття, як «смісл», «цінність», «ціль», «якість діяльності». Психологічні знання допомагають проникнути у механізми оволодіння діяльністю через аналіз мотивів, потреб, інтересів, здібностей до певної діяльності. Соціологічні знання орієнтують на ціннісні установки, соціальні сподівання, систему міжособистісних взаємодій.

Також функціонально праксеологія співвідноситься з технологією, близька за змістом до професіології, яка формує цілісне уявлення про процеси професійної праці. Професії в галузі документознавства та інформаційної діяльності відносяться до типу «людина – знак», співвідносяться з теоретичними і емпіричними знаннями в галузі менеджменту та управлінської діяльності, що також має праксеологічний характер.

У перспективі праксеологія формується і розвивається як міжгалузевий науковий напрям, маючи зв'язки з іншими науковими напрямками, які отримали свій науковий статус. З одного боку відбувається диференціація праксеологічного знання (філософія галузі знань, методологія тощо), а з іншого – інтеграція зі знаннями із різних галузей і наукових дисциплін, таких, наприклад, як культурологія, інноватика, професіологія, акмеологія.

Таким чином, праксеологія виконує функцію комплексної основи доцільних професійних дій. Поєднуючи когнітивний, що належить до сфери свідомості, та інструментальний рівні професійної діяльності, праксеологія пропонує спеціалісту раціональну основу для усвідомлення ефективного перебування і утримання в межах обраної професії.

Список використаних джерел:

1. Котарбінський Т. Трактат о хорошей работе [Текст] / Т. Котарбінський; пер. с польск. – М., 1975. – 271 с.
2. Попов Г. Х. Практиология и теория управления [Текст] / Г.Х. Попов // Котарбінський Т. Трактат о хорошей работе . – М., 1975. – С. 5-19.
3. Пщоловський Т. Принципы совершенной деятельности: Введение в праксеологию [Текст] / Т. Пщоловський; пер. с польск. – К., 1993. – 271 с.
4. Слуцький Є. Є. Визнання. Творча спадщина з погляду сучасності [Текст] / Є. Є. Слуцький – К., 2007. – С. 20-69; 86-101.

З позицій праксеології як інтегративної науки розглядаються умови і механізми успішності професійної діяльності як загалом, так і документознавчої та інформаційної зокрема, наголошується на практичному значенні даної галузі знань.

Key words: *Праксеологія, диференціація, інтеграція, управління, ефективність, вправність (або правильність, умілість).*